

ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ ՀԱՅԿԱՐԱՄ
(ՀՀՀ)

ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ
ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ ԵՎ ԱՂԲԵԶԱՆԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

Միացյալ Նահանգների Կոնգրեսում Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ օրինագծի շրջանառման պայմաններում ԱՄՆ-ում թուրքական համայնքի և թուրքական լոբբիստական գործունեության թեման հավելյալ կարևորություն է ստանում մեզ համար: Դրա հետ մեկտեղ թուրքական լոբբինգի ծավալման և զուգահեռաբար նաև ադրբեջանական գաղթօջախի կազմակերպման հարցերը օբյեկտիվորեն գիտական և ռազմավարական հետաքրքրության առարկա են, քանի որ թուրք-ադրբեջանական «սփյուռքի», (հատկապես Անկարայի և Բաքվի իշխանությունների ազդեցության տակ գտնվող հատվածի) աշխատանքն ունի հակահայ ուղղվածություն: Ադրբեջանից դուրս բնակվող ազերիների հետ աշխատանքները համակարգելու նպատակով 2002թ. հուլիսին հինադրված «Արտասահմանում բնակվող ադրբեջանցիների հետ աշխատանքային կոմիտե» պետական կառույցի ղեկավար Նազիմ Իբրահիմովը նշել է, որ իրենց գերատեսչության հիմնադրման առաջնահերթ նպատակներից մեկը «հայկական սփյուռքին հակազդելն է»¹: Հայկական սփյուռքից «օրինակ» վերցնելու թեզը «կարմիր թելով» անցնում է թուրք-ադրբեջանական լրատվամիջոցներում, հնարավոր առիթներով շահարկվում քարոզչության կողմից:

Արտասահմանյան պետություններում և մասնավորապես Միացյալ Նահանգներում թուրքական կազմերպությունների գործունեության թեման ինչպես Թուրքիայի, այնպես էլ Ադրբեջանի ԶԼՄ-ների ուշադրության առարկա է: Բացի այդ, նշված թեմաներով Թուրքիայում լույս են տեսել որոշ գիտական և ռազմավարական ուսումնասիրություններ: Որոշ դեպքերում թուրք հետազոտողները թուրքական լոբբիստական կառույցների թեման դիտարկում են Միացյալ Նահանգներում գործող այլ համայնքների և մասնավորապես հայկական համայնքի հետ միևնույն ուսումնասիրության համատեքստում²:

Ըստ առկա տվյալների, ԱՄՆ-ում թուրքական կառույցները միավորված են զլխավորապես 2 կազմակերպություններում՝ ATAA (Assambley of Turkish American Associations) և FTAA (Federation of Turkish American Associations), որոնք իրենց հերթին մի քանի տասնյակ թուրքական առավել փոքր կազմակերպությունները միավորող կառույց կամ «հովանոց» են:

ATAA Թուրք-ամերիկյան կազմակերպությունների համագումար կառույցը հիմնադրվել է 1967-ին: Այն իր մեջ է միավորում ԱՄՆ-ում գործող 62 հասարակական, մշակութային, գիտակրթական թուրքական կազմակերպություններ (Ֆլորիդա նահանգի թուրք-ամերիկյան միություն, Մերիլենդ նահանգի թուրք-ամերիկյան միություն, Նոր Անգլիայի թուրք-ամերիկյան մշակութային միություն, Կալիֆորնիայի թուրք-ամերիկյան ասոցիացիա, Գրիմի թուրքերի ամերիկյան ասոցիացիա, Մշակութային փոխանակման թուրք-ամերիկյան ասոցիացիա, ԱՄՆ-ի թուրք կանանց լիգա, «Թյուրքօջախը» միություն, Ստամբուլի տեխնիկական համալսարանի շրջանավարտների միություն և այլն)³: Կառույցի ղեկավարն է Նուրթեն Ուրալը: ATAA-ն 1989-ից հրատարակում է «Թըրքիշ Թայմս» անգլալեզու թերթը, որ ունի մաև էլեկտրոնային կայքէջ՝ www.turkishtimes.com: Հայոց ցեասպանության տարելիցի օրերին կառույցն ԱՄՆ-ի խոշոր քաղաքներում կազմակերպում է հակահայ հավաքներ:

Թուրքական մյուս խոշոր համաամերիկյան կառույցը FTAA Թուրք-ամերիկյան կազմակերպությունների համադաշնությունն է: Դեկավարն է Աթիլա Փաքը: FTAA-ն ձևավորվել է 1956-ին: Իր մեջ ներառում է 37 կազմակերպություններ, որոնց մեծ մասը մտնում են մաև ATAA կազմակերպության կազմի մեջ⁴: 1991-ին FTAA կազմակերպության նախաձեռնությամբ հիմնվեց Համաշխարհային թուրքական կոնգրես կառույցը, որի նպատակն է մեկ դաշինքի մեջ միավորել Թուրքիայի դուրս գործող թուրքական համայնքային կազմակերպությունները: Ներկայումս Համաշխարհային թուրքական կոնգրեսի գործունեությունը գերազանցապես սահմանափակվում է քարոզչական բնույթի էլեկտրոնային տեղեկագրերի տարածմամբ:

Նշված երկու կազմակերպություններից բացի ԱՄՆ-ում գործում են Թուրքական հետազոտությունների ինստիտուտ (ITS), Թուրք-ամերիկյան գիտաշխատողների միություն (ATAS), Թուրք-ամերիկյան իսլամական միություն (TAIF), Ամերիկա-թուրքական խորհուրդ (ATC), Թուրքիայի ամերիկացի բարեկամներ (AFAT) և այլ կառույցներ⁵:

Թե՛ ATAA-ի և թե՛ FTAA-ի անդամ է ԱՄՆ խոշորագույն ադրբեջանական կառույցը՝ «ԱՄՆ-ի ադրբեջանական համայնք» (ASA-Azerbaijan Society of America) կազմակերպությունը: Այն հիմնադրվել է 1957թ-ին Նյու Ջերսի նահանգում մուսաֆաթական Ադրբեջանի հիմնադիր և առաջին վարչապետ Մեմեդ Էմին Ռասուլզադեի կողմից, որը տվյալ ժամանակաշրջանում բնակվել է ԱՄՆ-ում: Ներկայումս կառույցի ղեկավարն է Թոմրիս Ագերին, կենտրոնակայանը Նյու Յորք քաղաքում է: ATAA-ն յուրաքանչյուր տարի անց է կացնում խորհրդածողով և 2004-ից սկսած դրանց ընթացքում մեկ օր նվիրվում է Ադրբեջանին⁶: Մյուս ադրբեջանական կառույցներից նշենք «ԱՄՆ-Ադրբեջան առևտրային պալատ», «ԱՄՆ-Ադրբեջան կրթական և մշակութային

հիմնադրամ», «Ադրբեջանի հրեաների միություն», «Ադրբեջան-ԱՄՆ մշակութային միություն», «Ադրբեջանական տուն», «Ադրբեջանական մշակութային միություն», «ԱՄՆ-Ադրբեջան բարեկամության միություն», «Սուդան» կառույցները և այլն: Ընդ որում, 2002թ-ից, ինչ հիմնվեց «Արտերկրում բնակվող ադրբեջանցիների հետ աշխատանքային պետական կոմիտե» կառույցը, ԱՄՆ-ում բացվել է ադրբեջանական վեց հասարակական կազմակերպություն, մինչդեռ Ադրբեջանի անկախացումից մինչև 2002-ը՝ հինգ⁷: Սա ևս վկայում է ադրբեջանական համայնքները կազմակերպելու ուղղությամբ պետական նպատակային ծրագրի առկայության մասին: Նախորդ տարի սկսվել է «ԱՄՆ-ի ադրբեջանական կազմակերպությունների համագումարի» հիմնադրման աշխատանքները, որն իր մեջ է միավորելու ԱՄՆ բոլոր ադրբեջանական կազմակերպությունները: Նոր կառույցի կենտրոնակայանը գործելու է Վաշինգտոնում:

Թուրքական, ինչպես նաև ադրբեջանական կառույցները «միահամուռ» ջանքերով ձգտում են խորացնել գործընկերությունը ԱՄՆ հրեական հաստատությունների հետ: Նազիմ Իբրահիմովը նշել է, որ «Ադրբեջանական և հրեական կառույցների միջև սերտ գործակցությունը համահունչ է Ադրբեջանի պետական շահերին»⁸: Նախորդ տարվա մայիսին Իբրահիմովը մասնակցել է «ԱՄՆ Հրեական կոմիտե» կազմակերպության հարյուրամյակին նվիրված միջոցառումներին, որին ներկա է գտնվել նաև ԱՄՆ նախագահը, Գերմանիայի կանցլերը, Իսրայելի վարչապետը: Վերջին ամիսներին, Կոնգրեսում Հայոց Եղեռնի օրինագծի ներկայացումից հետո, Թուրքիան պարբերաբար բնույթ է հաղորդել այս ոլորտում ԱՄՆ հրեական կառույցների հետ շփումներին: Պետք է նաև նշել, որ ԱՄՆ ոչ բոլոր հրեական միություններն են, որ պատրաստ են սատարել ցևասպանության հարցում թուրքական կողմին:

Նորագույն իրողություն է թուրքական և ադրբեջանական կառույցների համատեղ գործունեությունը կամ «սերտաճումը»: Ադրբեջանական վերոնշյալ պետական կոմիտեի ղեկավար Նազիմ Իբրահիմովն ասել է, թե «հայկական լոբբինգի աշխատանքին հակադրվելու միակ ուղին ադրբեջանական և թուրքական «սփյուռքի» միասնականացումն է»⁹:

Մարտ ամսին Բաքվում ընթացավ ադրբեջանական և թուրքական համայնքային կազմակերպությունների ֆորում, որին մասնակցում էին «ԱՄՆ ադրբեջանական համայնքի», ATAA-ի և FTAA-ի ղեկավարները: Թոմրիս Ազերին իր խոսքում մասնավորապես նշել էր. «Ադրբեջանական և թուրքական համայնքների այս ֆորումը կարևոր դերակատարում է ունենալու Ադրբեջանի դեմ հայկական ազդեսփայլի մասին աշխարհին իսկությունը փոխանցելու և Թուրքիայի դեմ անհիմն պնդումների վերաբերյալ»: Գիտաժողովից հետո մեկնելով Թուրքիա ATAA ղեկավար Էրջումեն Զըլըռը հայտարարել էր, թե Ադրբեջանը վերջին տարիներին առավել

նպատակաուղղված է աշխատում սեփական գաղթօջախների կազմակերպման ուղղությամբ, քան Թուրքիան:

ԱՄՆ-ում թուրքական կողմի լոբբիստական գործունեության կարևորագույն բաղկացուցիչն է մաս ԱՄՆ-ում գործող վարձու լոբբիստական կառույցների հետ պարբերական բնույթ ստացած աշխատանքը: «Քանի որ ԱՄՆ-ում թուրքերի թիվը բավարար չէ Թուրքիայի օգտին լոբբիստական աշխատանք կատարելու համար ... լոբբիստական աշխատանքները պատվիրվում են ԱՄՆ լոբբիստական կազակերպություններին», մշում է թուրք հետազոտողը¹⁰: Վերջիններիս առջև դրված հիմնական «առաջադրանքների» թվում են Թուրքիայի շահերի պաշտպանությունը ԱՄՆ Կոնգրեսում (հակազդումը հայկական, հունական կոնգրեսական հանձնախմբերին), ռազմական, տնտեսական աշխարհաքաղաքական հարցերում հնարավոր աջակցությունը Անկարային: Թուրքական գանձարանի հաշվին վարձված լոբբիստական կառույցների ցանկում են «Հիլ ընդ Նոթոն», «Ինթերնեյշնլը ըրվայզերս», «Լիվինգստոն Գրուպ» և այլն: 2005-ին հայտնի դարձավ, որ 1989-ին Թուրքիան Կոնգրեսի անդամ Բոր Դոուլի առաջ քաշած Հայոց ցեղասպանության օրինագծին հակազդելու համար օգտնվել էր «Ֆիլիպ Մորիս» ծխախոտ արտադրող ընկերության լոբբիստական ծառայություններից:

Թուրքական և անդրեջանական լոբբինգի քեման արդիական է մաս ԵՄ երկրների, Ռուսաստանի, Ուկրաինայի պարագաներում: Գրեթե միանշանակ կարելի է կանխատեսել, որ առաջիկա տարիների կտրվածքով այն լուրջ գործոն կարող է դառնալ և ՀՀ ինչպես մաս սփյուռքի անվտանգության առումներով մարտահրավեր է հանդիսանում:

HAYKARAM NAHAPETYAN
(PTCA)

ACTIVITIES OF THE US'S TURKISH AND AZERBAIJANI ORGANIZATIONS

In terms of Armenian Genocide Resolution is being circulated in the US Congress the Turkish as well as Azerbaijani Diaspora organization exert more efforts and conduct more undertakings. Thus, the issue of the US Turkish and Azeri societies gets more urgency for the Armenian side.

The Turkish non-governmental organizations of the US are united mainly in two greater structures: ATAA (Assambley of Turkish American Associations) and FTAA (Federation of Turkish American Associations). Similar of "umbrella" organization uniting the US Azerbaijani NGOs is being

created during the current period. Also we can notice the process of integration of Turkish and Azeri Diasporas, some intention to create some kind of united anti-Armenian front. Turkish side largely uses the practice of hiring lobbying private organizations, such as "Hill and Knowlton", "International Advisers", "Livingston group", etc.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. "Ибрагимов Н., создание азербайджанского лобби стоит дорого", Фахрединоглу Э., "Эхо", 03.06.2005.
2. Shu' "Amerika'da Siyasal Yapi: Lobiler ve Dis Politika: Turk, Yunan, Ermeni, Israil ve Arap Lobilerin ABD'nin Dis Politikasına Etkileri", Tayar Ari, Istanbul 2000, ինչպիսիս նաև "Amerika Birlesik Devleylecinde Ermeniler ve Ermeni Lobisi", ScnoI Kantarci, Istanbul 2004.
3. Shu' www.ataa.org
4. Shu' www.tadf.org
5. "Amerika'da Siyasal Yapi: Lobiler ve Dis Politika: Turk, Yunan, Ermeni, Israil ve Arap Lobilerin ABD'nin Dis Politikasına Etkileri", Tayar Ari, Istanbul 2000, էջ 221:
6. "24th Congress of ATAA held discussions realed to Azerbaijan", www.azertag.com, 03.02.2004.
7. www.diaspora.az
8. "Сотрудничество с еврейскими диаспорами отвечает интересам Азербайджана", www.azertag.com, 04.05.2006.
9. "Азербайджанская и турецкая диаспоры — объединяйтесь", Байрамова Дж., "Зеркало", 29.09.2006
10. "Amerika'da Siyasal Yapi: Lobiler ve Dis Politika: Turk, Yunan, Ermeni, Israil ve Arap Lobilerin ABD'nin Dis Politikasına Etkileri", Tayar Ari, Istanbul 2000, 221.